

чем скромное сочинение о его имени, об имени, которое он сделал знаменитыми своими работами“ (с. 487).

Для историков книжно-письменной культуры на территориях Великого княжества Литовского интерес могут представлять лишь немногие статьи сборника. Д. А. Фрик (США) дает краткое описание экземпляра грамматики Мелетия Смотрицкого, хранящейся в библиотеке редких книг Байнеке (Beinecke) Йельского университета с такой структурой: „титульный лист с датой издания 1619 г. + предисловие + текст + исправления“ (1 + 3 + 247 + 1); факсимиле последнего листа публикуется (с. 276–277).

В большой работе О. Неделькович (Olga Nedeljkovic, США) „Лингвистический дуализм Гаврилы Стефановича Венцловича и «проста мова» в литературе православных славян“ (с. 539–562) проводится идея о том, что народный „сербский язык“ писателя XVII–XVIII вв. Г. С. Венцловича и „проста мова“ славян, проживавших на территориях В. к. Л., подобны в своих функциях по отношению к церковнославянскому языку в Сербии и в В. к. Л. соответственно, и в том, что обе „простые“ разновидности литературного языка основаны на народных говорах или прямо ими являются. Обращает на себя внимание, что трактовка О. Неделькович „простой мовы“ В. к. Л. „как диалекта белорусского языка, распространенного в Вильнюсском крае“, и отождествление ею „простой мовы“ изданий Ф. Скорины и „простой мовы“ таких писателей, как Симеона Будного, Василия Тяпинского и др. (с. 549) являются несомненно ошибочными.

Р. Лужны (Польша) в статье „Отражение литературных традиций европейского ренессанса в культуре Руси XVII в.“ (с. 475–487) утверждает, что система организации просвещения на славянских землях В. к. Л. (братские школы) и особенно деятельность Киево-Могилянской Академии стали своего рода моделью культурного строительства в этой области в Московском государстве XVII в. Подчеркивается, в частности, что и круг изучаемых в Славяно-Греко-Латинской Академии латиноязычных авторов сложился не без влияния учебных программ Киево-Могилянской Академии. Именно благодаря этому обстоятельству образованные люди в Московском государстве знали и о творчестве „Сарматского Горация“ — М. К. Сарбевיוуса (польск. *Sarbiewskiego*). Показывается роль и значение ренессансной литературы в творчестве Симеона Полоцкого и Феофана Прокоповича, деятельность которых многое значила для развития русской книжно-письменной культуры.

О влиянии западноевропейской культуры на культуру Литвы и В. к. Л. кратко упоминается в статье Г. Бирнбаума (США) „Славянский вклад в западную цивилизацию: ранний период (анализ некоторых терминов)“ (с. 43–54).

Наконец, этимологов, интересующихся проблемой древнейших балто-славянских отношений, заинтересует сводка названий дятла в славянских языках в упомянутой выше статье Ф. Мареша, который собственно праславянскими считает два из них — **dętybъ* и **žl'na*.

Филологам-литуанистам многие статьи сборника будут интересны в методологическом отношении и полезны для знакомства с культурно-филологической тематикой современной славистики.

В. Чекмонас

Linguistica e filologia. Atti del VII Convegno Internazionale di Linguisti (Milano, 12–14 settembre 1984)/A cura di G. Bolognesi e V. Pisani. Brescia: Paideia editrice, 1987. 573 p.

Recenzuojamame leidinyje išspausdinti VII Tarptautinio lingvistų kongreso, įvykusio 1984 m. rugsėjo 12–14 d. Milane, pranešimai. Tokius kongresus organizuoja pasaulyje gerai žinoma Mila-

no lingvistų draugija (Sodalizio Glottologico Milanese), įkurta 1947 m. žymaus indoeuropeisto V. Pisanio, vėliau ilgamečio Draugijos prezidento (dabartinis prezidentas yra G. Bolognesis – indoeuropeistas, garsus armėnų kalbos specialistas, beje, dalyvavęs ir Tarptautinėje baltistų konferencijoje). Draugijai priklauso įvairių pasaulio šalių mokslininkai. Prieš keletą metų jos nariais korespondentais buvo išrinkti ir penki Lietuvos filologai: V. Ambrazas, A. Girdenis, V. Mažiulis, H. Zabulis ir šios recenzijos autorius.

Septintajame kongrese buvo gvildenami ide. kalbų šeimos skirtingų grupių, taip pat semitų lingvistikos bei filologijos aktualūs klausimai. Pranešimų tematika gana plati ir įvairi, juos išanalizuoti ir įvertinti – sunkus ir ne vieno specialisto kompetencijos reikalaujantis uždavinys. Šios recenzijos autoriaus tikslas kuklesnis – kiek plačiau aptarti tuos pranešimus, kurie susiję su baltistine problematika (džiugu, kad jai kongrese skirtas nemažas dėmesys).

Leidinyje, be trumpos informacijos apie kongreso komitetą ir darbą, pirmiausia spausdinami (p. 13–166) aštuoni pagrindiniai apžvalginio pobūdžio pranešimai (relazioni), kurių tematika buvo iš anksto paskelbta kongreso programoje. G. Bolognesio įvardiniame referate įtikinamai parodyta, kad lingvistika ir filologija turėtų daugiau remtis viena kita. Panašią mintį kelia ir kiti pagrindiniai referentai: W. Belardis („Filologija, gramatika, lingvistika“), R. Arena („Lingvistika ir klasikinė filologija“), A. Varvaras („Lingvistika ir romanų filologija“), C. A. Mastrellis („Lingvistika ir germanų filologija“), R. Schmittas („Indų-iranėnų filologija ir kalbotyra“) ir G. Garbinis („Lingvistika ir semitų filologija“).

Skyrium minėtinas V. Mažiulio pranešimas „Lingvistika ir baltų-slavų filologija“ (p. 123–130). Autorius teigia, kad ir baltų bei slavų kalbų lyginamajam istoriniam tyrimui, kaip ir anksčiau, labai naudingas filologinis metodas, kurio „svarbiausias uždavinys tirti kalbas ir tarmes, atsižvelgiant į jų rašytinę tradiciją“ (p. 123). Pranešime akcentuojama vis didėjanti baltų kalbų reikšmė indoeuropeistikai, pabrėžiama, kad šioms kalboms labai efektyviai gali būti taikomas vidinės rekonstrukcijos metodas: žymių ir senų skirtumų esama ne tik tarp vakarų ir rytų baltų, bet ir tarp vienos baltų kalbos tarmių. Šis teiginys iliustruojamas *ǫ*-kamieno dat. sg. fleksijos kilmės hipoteze, kurią V. Mažiulis plačiau yra pagrindęs ankstesniuose savo darbuose.

Kadangi slavų kalbos labai panašios, jų istorijos vidinė rekonstrukcija yra ne grynai slavistikos, bet baltistikos-slavistikos problema. Toliau autorius aptaria svarbiausius baltų ir baltų-slavų lingvistikos veikalus, pirmiausia – fundamentaliuosius žodynus, gramatikas, taip pat dialektologijos, literatūrinės kalbos istorijos tyrimus, svarbius baltistikai bei bendrajai kalbotyrai. Daugiausia dėmesio skiriama istorinės baltistikos darbams.

Iš leidinyje paskelbtų trisdešimt aštuonių, mūsiškai tariant, sekcijų pranešimų (comunicazioni), baltistus tiesiogiai domintų bene tik keturi. Viename jų R. Eckertas svarsto heteroklitinių *r-//n* kamienų kontinuantių klausimą slavų ir baltų kalbose (p. 265–273). Apie heteroklizės pėdsakus šių kalbų žodžių darybos sistemoje mokslininkas prieš keliolika metų ne vienoje vietoje yra rašęs¹, tad šįkart, trumpai priminęs pagrindines savo ir kitų tyrėjų išvadas, plačiau analizuoja vieną šaknies ide. **ǣd-* ‘valgyti, ėsti’ rusų folkloro ir tarmių žodį *ǣder* (*ǣdera*, *ǣdero*) ‘valgis’. R. Eckerto nuomone, tai ide. *r-* kamieno kontinuantas, turintis paralelių hetitų, graikų ir baltų kalbose. Gana išsamiai aptarti lietuvių kalbos faktai – tiek su *r-*, tiek ir *n-* kamienų reliktais (*ǣdrà*, *ǣdrūs*, *ǣdroti*, *žuvėdra*; *ǣduonis* ir kt.). Tokiems kaip šis tyrimams reikalinga kruopšti filologinė įvairių tekstų analizė.

Informatyvus K. Eigmino ir H. Zabulio straipsnis apie lotynų kalbą Lietuvoje (p. 275–283). Pirmiausia trumpai paaiškinama, kada ir kaip lotynų kalba LDK atsirado, kokios buvo jos funkci-

¹ Žr. ZfSI VIII(6) 878–892, XIX(4) 489–506, XXIV(1) 17–23; LKK VIII 143–154, B V(1) 7–15 ir kitur.

jos, išvardijami žymiausi viduramžiais lotyniškai parašyti grožinės literatūros kūriniai, kiek plačiau rašoma apie lotynų kalbą Vilniaus universitete. Daugiausia dėmesio autoriai skiria šios kalbos reikšmei lietuvių kalbos istorijoje: aptariama lotyniškai parašytos gramatikos, leksikologijos darbai, svarbesni dokumentai, epistolinė literatūra, keliakalbiai žodynai.

G. Michelinis, remdamasis teoriniais semantinės analizės principais, išdėstytais savo monografijoje², gretina latvių kalbos indikatyvą su vedų injunktyvu (p. 375–383). Autorius skiria tris lygmenis – gilųjį semantinį, sintaksinį bei išorinį – ir suponuoja tam tikrą subjektyvumo skalę. Subtili sinchroninė analizė įgalina patikimiau rekonstruoti veiksmažodžio modalinių kategorijų semantiką ir sistemą. Įdomu, kad rekonstravus vedų injunktyvo pirmines semantines funkcijas, pasirodė, jog jos iš esmės sutampa su latvių kalbos indikatyvo pirminėmis semantinėmis funkcijomis, – taigi rekonstrukcija motyvuojama tipologiškai.

W. Smoczyński pranešime „Filologija bei kalbotyra ir prūsų kalbos tyrimas“ (p. 527–536) diskutuoja su baltistikoje įsigalėjusiu požiūriu, kad daugelis prūsų kalbos ypatumų, kurių neturi rytų baltai, yra archaizmai. Kadangi prūsų paminklus rašė vokiečiai, šios kalbos žodžiai pirmiausia esą tirtini filologiškai, t. y. iš pradžių juos reikia perskaityti, o tik po to etimologizuoti. Konjektūrų, adekvataus perskaitymo (pirmiausia Elbingo bei S. Grunau žodynėlių žodžių) problema prūsistikoje, žinoma, nėra naujiena, kas kita – ką, kiek ir kaip taisyti, interpretuoti. Galima sutikti su W. Smoczyński³, kad E filologinis tyrimas vis dar nebaigtas (tik kažin ar jį įmanoma baigti?), ne visos klaidos yra išaiškintos, kad palyginti daug silpnai pagrįstų etimologijų ir t. t., tačiau vargu ar atsiras baltistas, kuris priimtų visus arba bent didesnę dalį mokslininko taisymų. Ir tai visiškai suprantama, nes kiekvienas originalesnis požiūris, kuriam dažnai nesvetimas ir tam tikras kategoriškumas, metodo absoliutizavimas, sutinka pasipriešinimą. Vis dėlto visiškai nekreipti dėmesio į W. Smoczyński samprotavimus negalima jau vien todėl, kad juose esama sistemiškumo, ir kai kurie prūsų faktai, ligi šiol buvę arba neaiškūs, arba turėję labai abejotinas, kartais net fantastiškas etimologijas, gražiai įpinami į baltistinį kontekstą. Pavyzdžiui, jeigu prūsų rašyboje grafemos <g> ir <y> kartais vartojamos *promiscue* (plg. *cugis* E 518 = lie. *kūjis*, *nage* E 145/*noye* GrG 22 ‘koja’: lie. *nagà*), tai kodėl šitaip negalėtų būti ir žodyje *gasto* E 238 ‘lauko (ar žemės) dalis, sklypas’, kuri tada reikėtų skaityti */jāsta/* ir sieti su lie. *júosta* (< balt. **jōstā*). Kad įvairiose kalbose žemės dalį, gabalą galima pavadinti žodžiais ‘juosta’, ‘diržas’, žinomas dalykas, plg. lie. *diržas žemės* ir t. t. (p. 531). Naujas pr. *gasto* perskaitymas, man atrodo, įgalina patikslinti ir nelabai aiškia jo reikšmę (plg. *Топоров ПЯ II 169*): bene *gasto* = */jāsta/* bus reiškęs ‘žemės rėžis’ („šniūras“). Paraidinis šio žodžio interpretavimas kelia didelių etimologizavimo sunkumų (plg. *Топоров ПЯ II 169–173*). Vis dėlto norėdamas galutinai įtikinti baltistus, autorius turėtų įrodyti, kad <g> ir <y> maišomos ne tik prieš priešakinės eilės balsius, o balt. **ō* Elbingo žodynėlyje perteikiamas ir grafema <a>.

² Micheline G. *Linguistica stratificazionale e morfologia del verbo (Con applicazione alle lingue baltiche)*. Brescia, 1988.

³ Svarbiausias savo mintis W. Smoczyński išdėstė 1985 m. Tarptautinėje baltistų konferencijoje Vilniuje, kur jo pranešimas sukėlė gyvas diskusijas, žr. Smoczyński W. *Altpreussisch: neue Lesungen und Etymologien // Tarptautinė baltistų konferencija. Pranešimų tezės. V.*, 1985. P. 107–108. Plačiau apie atskirų žodžių skaitymą ir etimologijas dar žr. to paties aut.: *Uwagi o słowniku bałtycko-słowiańskim // Język i jego odmiany w aspokcie porównawczym. Prace Slawist.*, Nr. 53. Wrocław, 1986. P. 27 t., 34–43; *Stpr. wobsdus* E 670: lekcja i etymologia // *Lingua Posnaniensis*. 1986. T. 29. P. 49–59; *Kilka polonizmów języka staropruskiego // Język Polski*. 1986. T. LXVI (3–4). P. 225–230.

Gana patikimais laikyčiau šiuos W. Smoczyński aiškinimus: *Ionix* E 671 ‘bulius’ interpretuojamas kaip *ionix* (sk. */joniks/*), vestinas iš **junik(i)s*, kur nesunku įžiūrėti skolinį iš s. le. *juniev* ‘jaunas bulius’ (tam tikrų sunkumų sudaro ne visai aiškus *u* virtimas į *o*, plg. Endzelin APrGr 36); *cucan* E 465 ‘rudas’ skaitomas *tun <n> can* ir kildinamas iš vva. *tunkel* (įprasta taisyti į *cūcan* = *cuncan*); *carya-woytis* E 416 ‘kariuomenės paradas’ sk. */karija-vaidis/* (antrasis dėmuo siejamas su 3 sg. pres. *waidinna* III 75.16 ‘rodo’, ankstesnių tyrėjų – su *waitiāt* ‘kalbėti’); *sasnis* E 659 ‘kiškis’ < **sasinis* (plg. *sasintinklo* E 697); *wagnis* E 244 ‘plūgo peilis’ < **vaginis*, t. y. ‘įtaisas, kuriuo verčiama vaga’. Pastarieji du atvejai susiję jau ne su skaitymu, o tiesiog kildinimu (suponuojama trumpojo *i* sinkopė žodžių vidiniame skiemenyje).

Kai kurios interpretacijos įdomios, bet neįtikina, reikalauja rimtesnio (ypač fonetinio) pagrindimo, pvz.: *smoy* E 187 ‘žmogus, vyras’ W. Smoczyński linkęs skaityti */zmōg/* ir kildinti iš pr. **zmāg(u)s*. Žodžio galo numetimas, nors ir retas, bet įmanomas, tačiau kaip paaikškinti, kad lie. dial. *žmuōj* visiškai atitinka pr. *smoy*, skaitomą */zmōi/*. Lazūnų *žmuōj* laikyti inovacija, atsiradusia pagal voc. sg. *žmō* (tokia forma man nėra žinoma), negalima, nes nom. sg. be *-j* (*žmuo*) dažnai vartojamas senuosiuose lietuvių kalbos paminkluose (žr. Kazlauskas LKIG 270). Kas kita *-j* pridėję mas (*žmuōj*) – tai jau naujesnis dalykas, būdingas priebalsinio kamieno daiktavardžių vns. vardininkui su *-uo* (įdomi pietinių pietų aukštaičių paralelė su prūsais, plg. Zinkevičius LD 256).

Yra ir tokių skaitymų, kurie atrodo pernelyg pritempti prie lietuvių (ir latvių), rečiau – germanų ar slavų (įtariamo skolinimosi atveju) faktų, rodos, žūt būt, kartais net „keliais ėjimais“, norima „surasti“ rytų baltų atitikmenį arba skolinio šaltinį: *aglo* E 47 ‘lietus’ taisoma į *lago*, o šis interpretuojamas kaip */laja/* ir siejamas su lie. *lejù, lieti* = la. *leju, liêt* etc. (p. 532); *dmskins* E 84 ‘(ausies) nešvarumai’ taisoma, kaip ir kitų, į *druskins*, o pastarasis interpretuojamas kaip *drūskins* (sk. */drumskins/*, kuris dėl *k : t* neutralizacijos prieš *i* vedamas iš **drumstins* ir siejamas su lie. *druñstai*); *wubri* E 82 ‘blakstiena; antakis’ interpretuoja kaip *wūbri* (sk. */vumbri/*, kuris esąs rašybos variantas vietoj *wumpri*, kildintino iš **vumprē* < **vimprē*; pastarasis laikomas skoliniu iš vva. *vimprā* ‘t. p.’) etc.

Pasitaiko ir vienas kitas akivaizdus apsirikimas, pvz.: aiškindamas pr. *pettegislo* E 108, lie. *gýsla* kildina iš *ginsla* (šis variantas yra vėlesnis, hiperkorekcinis, būdingas tik kai kuriems žemaičiams, žr. Būga RR I 397t.); pr. *woaltis* E 458 ‘uolektis’ kildinamas iš **(v)uolktis* < **(v)uolektis*, nors *uo* yra rytų baltų naujadaras.

Suprantama, tai smulkmenėlės, neliečiančios teiginių esmės. Nėra abejonės, kad novatoriškos W. Smoczyński interpretacijos, priartinančios vakarų baltus prie rytinių, iškeliančios įdomių etimologijų, naujų prūsų kalbos slavizmų bei germanizmų, sudrums klasikinę prūsistikos rimtį. Ir net jeigu iš visų mokslininko aiškinimų pasirodys priimtina tik maža dalis, vis tiek tai bus didelis baltistikos laimėjimas.

Be čia aptartų straipsnių, baltistų dėmesio turėtų susilaukti ir dar keli darbai, pavyzdžiui, F. Maweto „Les participes indoeuropéens (*-nt)“ (p. 357–374), W. R. Schmalstiego „The intransitive nature of the Indo-European verb“ (p. 511–516).

Milano kalbininkų draugijos ir jos kongreso dėmesys baltų kalboms nėra atsitiktinis. Šiuo metu jau galima drąsiai kalbėti apie antrąjį (po „Studi Baltici“ laikų) italų baltistikos „renesansą“: baltų kalboms daug vietos skiria periodinis leidinys „Ponto–Baltica“, nestokoja sumanymų baltistikos veteranas V. Pisanis, aktyviai kaip baltistai reiškiasi G. Michelinis, M. T. Ademollo Gagliano ir P. Dinis, gerai mokantys lietuvių kalbą, o Michelinis – ir latvių; baltistiką remia tokie žymūs kalbininkai, kaip G. Bolognesis, C. A. Mastrellis, N. Minissis ir kiti.

B. Stundžia